

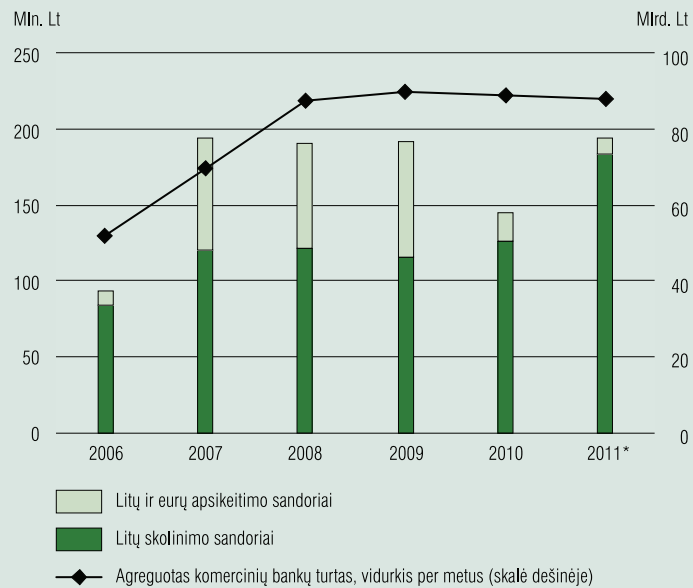
1 intarpas. Tarpbankinė litų skolinimo rinka ir VILIBOR

Tarpbankinėje litų skolinimo rinkoje komerciniai bankai, turintys laikinai laisvų litų atsargų, skolina juos bankams, kuriems šių atsargų trūksta. Šioje rinkoje bankai perskirsto turimas litų atsargas valdydami savo likvidumą ir valiutų pozicijas, atsverdami neoptimalų atsargų persiskirstymą tarp bankų dėl klientų pervedimų ir vykdydami privalomųjų atsargų reikalavimus. Paprastai tokių tarpbankinių sandorių trukmė neviršija 1 m.

Tarpbankinio litų skolinimo apyvartos pagrindinę dalį sudarė trumpalaikiai paprastai užstatu neužtikrinti skolinimo sandoriai, o atpirkimo sandoriai sudarė labai mažą apyvartos dalį (2010 m. – 1,5 %, 2011 m. sausio ir vasario mėn. jų iš viso nebuvo sudaryta). Tarptautinėje tarpbankinėje eurų rinkoje atpirkimo sandoriai sudaro užstatu užtikrintų tarpbankinių skolinimo sandorių segmentą, jo apyvarta gana panaši į užstatu neužtikrintų skolinimo sandorių apyvartą, bet sudaroma palyginti daugiau ilgesnės trukmės (3–12 mėn.) sandorių*.

Nagrinėjant Lietuvos tarpbankinės litų skolinimo rinkos apyvartos kaitą, atsižvelgta į litų ir eurų apsikeitimo sandorius (A pav.). Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos valstybių (įskaitant Estiją iki euro įvedimo 2011 m. sausio 1 d.), tarpbankinėse rinkose ilgesniems terminams nacionalinės ir bazinės valiutos (euro) apsikeitimo sandoriai dažnai sudaromi vietoje atpirkimo sandorių, o eurai tokiais atvejais atlieka itin likvidaus užstato funkciją. Atpirkimo sandoriai gerokai mažiau populiarūs, nes yra sudėtingesni, o potencialaus užstato (skolos vertybinių popierių) likvidumas gali būti mažesnis. Vengiant duomenų dubliavimo, į apyvartos vertę įtrauktas tik vienas tokių sandorių veiksmas: litų skolinimas arba pardavimas.

A pav. Tarpbankinių litų skolinimo bei litų ir eurų apskaitimo sandorių vidutinė dienos apyvarta

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

* Pateikti 2011 m. sausio ir vasario mėn. duomenys.

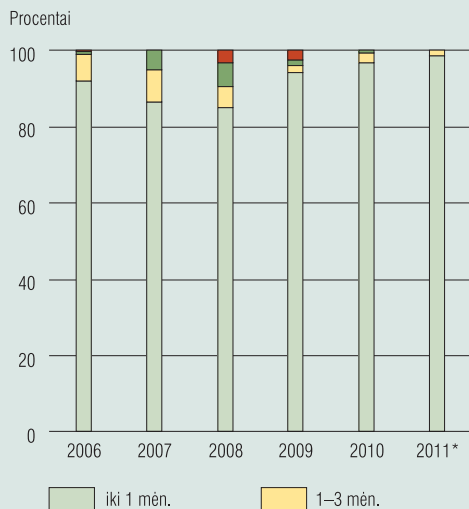
Palyginant trumpalaikių ir ilgesnių terminų sandorių apyvartą, svarbu atsižvelgti į skirtingą jų poveikį bankų balansams ir įvertinti ją pagal sandorių trukmę taip eliminuojant trumpalaikių sandorių apyvartos padidinimą dėl dažno jų refinansavimo (B pav.).

Duomenys rodo, kad padidėjusios įtampos laikotarpiu 2007–2009 m. tarpbankinės litų rinkos apyvarta buvo du kartus didesnė, palyginti su 2006 m., t. y. net daugiau nei agreguoto bankų turto prieaugis, per tą laiką išaugęs 1,7 karto. Tarpbankinės rinkos aktyvumui įtakos turėjo Lietuvoje veikiančių bankų ir juos patronuojančiųjų užsienio bankų stabilumas bei padidėjusi litų paklausa ir pasiūla. Litų paklausą kilstelėjo įtampos laikotarpiu išaugę klientų lėšų srautai ir didesnis bankų dėmesys valdant valiutos pozicijas. Litų pasiūla ūgtelėjo padidėjus bankų sistemos likvidumui po to, kai Lietuvos Respublikos Vyriausybė vidaus rinkoje panaudojo ES struktūrinių fondų ir užsienio valiuta pasiskolintas dideles lėšas. Be to, Lietuvos bankas nusprendė prevencijos tikslais nuo 2008 m. pradžios taikyti bankų atvirajai eurų pozicijai tokį pat kapitalo pakankamumo reikalavimą kaip ir pozicijoms kitomis valiutomis. Pastarasis sprendimas netiesiogiai skatino bankus litų perteklių ne keisti į eurus, bet investuoti litais, įskaitant ir tarpbankinę rinką.

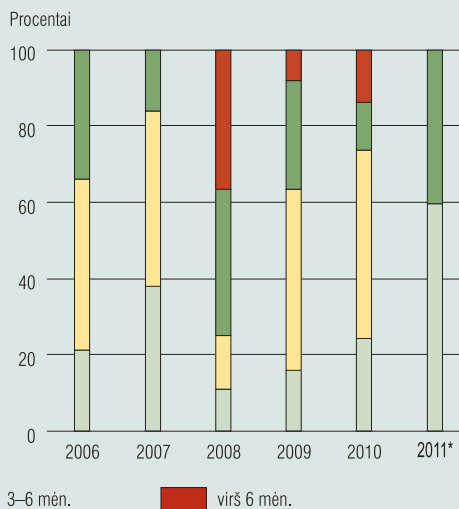
Tarpbankinio litų skolinimo palūkanų normų rodiklis VILIBOR, kaip ir analogiškas euro tarptautinės tarpbankinės rinkos rodiklis EURIBOR, apskaičiuojamas kiekvieną darbo dieną pagal bankų skelbiamas kotiruotes, kuriomis vadovaudamiesi jie pageidauja paskolinti lėšų kitiems bankams. Kasdien nustatyti šiuos rodiklius reikia, kad būtų įvertinta tarpbankinės rinkos kaita, jie naudojami paskolų kintamoms palūkanų normoms apskaičiuoti ir įvairioms kitoms finansinėms priemonėms įkainoti. Realių tarpbankinių sandorių (ypač ilgesnės trukmės) palūkanų normas veikia konkreti sandorio šalių kredito rizika, rinkos likvidumas ir kiti veiksniai. Kiekvieną dieną nesudaroma tiek daug įvairių terminų ilgesnės trukmės sandorių, kad jų palūkanų normų vidurkiams įtakos turėtų konkrečių sandorių rizika. Ypač tai pasakytina apie mažas tarpbankines rinkas, tokia yra ir Lietuvoje.

B pav. Tarpbankinių litų skolinimo bei litų ir eurų apskaitimo sandorių apyvartos svertinė struktūra pagal trukmę

B.1. Litų skolinimo sandorių svertinė struktūra

B.2. Litų ir eurų apskaitimo sandorių svertinė struktūra

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

* Pateikti 2011 m. sausio ir vasario mėn. duomenys.

Palyginant ilgesnio termino VILIBOR su realių tarpbankinių sandorių palūkanų normomis, tikslinga įvertinti litų palūkanų normas, taikomas atitinkamos trukmės litų ir eurų apskaitimo sandoriuose. Litų palūkanų normas apskaitimo sandoriuose įvertintos pagal šiuose sandoriuose pritaikytus neatidėliotino keitimo ir išankstinius lito ir euro kursus eurų palūkanų normas prilyginus atitinkamos trukmės EURIBOR.

Litų palūkanų normas įvertis litų ir eurų apskaitimo sandoryje apskaičiuotas pagal formulę:

$$Forward = Spot \times \frac{1 + i^{LTL} \times t / 360}{1 + i^{EUR} \times t / 360} \Rightarrow i_e^{LTL} = \left(\frac{Forward}{Spot} \times (1 + Euribor \times t / 360) - 1 \right) \times 360 / t,$$

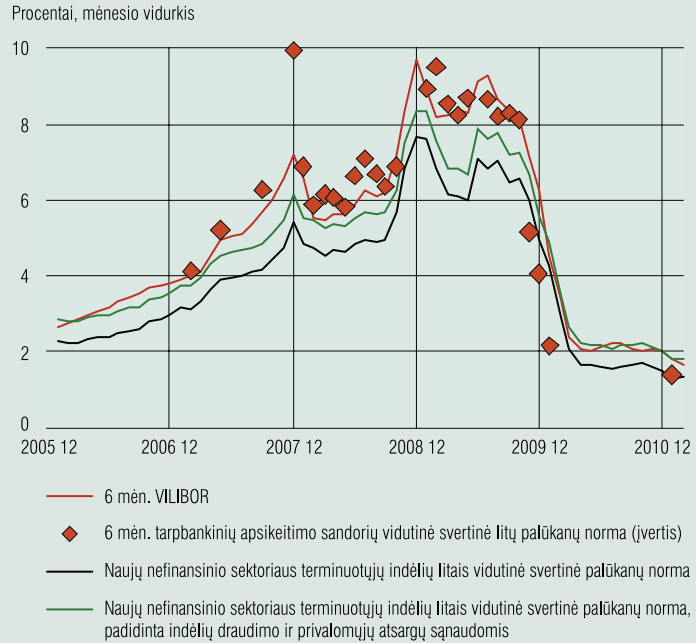
kur: *Forward* – išankstinis lito kursas euro atžvilgiu; *Spot* – neatidėliotino keitimo lito kursas euro atžvilgiu; i^{LTL} ir i^{EUR} – apskaitimo sandoryje panaudotos faktiškos litų ir eurų palūkanų normos; i_e^{LTL} – litų palūkanų normas įvertis eurų palūkanų normą prilyginus atitinkamos trukmės EURIBOR; *t* – apskaitimo sandorio trukmė dienomis.

6 mėn. trukmės apskaitimo sandoriuose taikytų litų palūkanų normų įverčiai svyravo apie atitinkamos trukmės VILIBOR (C pav.). Namų ūkių ir nefinansinių korporacijų (nefinansinio sektoriaus) indėlių litais rinka buvo pagrindinė litų skolinimosi alternatyva. Bankų išleisti skolos vertybiniai popieriai nebuvo reikšmingas šaltinis litams pritraukti iki 2008 m. finansų krizės ir jų dalis litais sumažėjo nuo 5,7 procento bankų įsipareigojimų 2008 m. rugpjūčio mėn. iki 0,6 procento 2011 m. vasario mėn.

6 mėn. VILIBOR kaita nagrinėjamu laikotarpiu (2006–2011 m. sausio–vasario mėn.) buvo labai panaši į naujai priimamų namų ūkių ir nefinansinių įmonių terminuotųjų indėlių litais palūkanų normų kaitą. Palyginant 6 mėn. VILIBOR, su kuriomis susietos daugelio paskolų litais palūkanų normos, ir indėlių palūkanų normas, reikia atsižvelgti į bankų papildomas skolinimosi sąnaudas indėlių rinkoje. Tai indėlių draudimo įmokos (0,45 % per metus) ir privalomosios atsargos (iki 2008 m. spalio mėn. – 6, vėliau – 4 %). Bankai, sumokėdami įsipareigotas indėlių palūkanas, turėjo kompensuoti šių veiksmų įtaką 50–74 baziniais punktais didesnėmis paskolų palūkanų normomis. Dėl VILIBOR

ir indėlių palūkanų normų apskaičiavimo skirtumų indėlių palūkanų norma, padidinta indėlių draudimo ir privalomųjų atsargų sąnaudomis, atskirais mėnesiais šiek tiek viršijo VILIBOR**.

C pav. VILIBOR ir tarpbankinių litų ir eurų apsikeitimo sandorių bei nefinansinio sektoriaus indėlių litais palūkanų normos

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

* Žr. Euro Money Market Study, ECB, December 2010.

** VILIBOR apskaičiuojama kaip atrinktų bankų skelbtų tarpbankinio litų skolinimo palūkanų normų, atmetus atitinkamos trukmės didžiausią ir mažiausią reikšmes, paprastas vidurkis. Kiekvieno atrinkto banko dalis bendroje tarpbankinėje litų indėlių ir paskolų apyvartoje per tris paskutinius kalendorinius mėnesius iki bankų sąrašo sudarymo turi būti ne mažesnė kaip 5 procentai. O nefinansinio sektoriaus indėlių vidutinės palūkanų normos apskaičiuojamos kaip visų komercinių bankų ir kredito unijų per mėnesį priimtų indėlių svertinis palūkanų normų vidurkis.